
Taloudelliset intressit, puolerahoitus ja vaalilehdet

Paavo Isaksson

Viime aikoina on julkisuudessa keskusteltu politiikan ja poliitikkojen moraalista ja puolueiden yhteyksistä liike-elämään, erityisesti rakennusyrityksiin ja asuntobisnekseen (ks. Laitinen 1989 ja 1990, Bengs 1991 ja Isaksson 1991). Bengsin mukaan on syntynyt melko yleinen käsitys rakentamisen, politiikan ja rahan liitosta, jossa laillisten keinojen tyrehtyessä ryhdytään laittomuuksiin (Bengs 1991, 114). Suomessa näitä yhteyksiä on tutkittu hyvin vähän. Ahti Laitinen on tosin tarkastellut melko laajasti johtavien poliitikkojen kaksoisrooleja puolueiden ja talouselämän elimissä (ks. Laitinen 1989, 123-159). Käsittelen artikkelissani yritysten taloudellisten intressien ja puolerahoituksen välisiä yhteyksiä. Perusväittämani on, että puolerahoitus tapahtuu Suomessa hyvin pitkälle vaalilehtien tukimainostamisen kautta.

Tarkastelen ensin yleisellä tasolla puolueiden, johtavien virkamiesten ja talouselämän välisiä suhteita osana eliitin epäeettistä toimintaa. Tämän jälkeen tarkastelen poliittista korruptiota ja puolerahoitusta. Esimerkkitapauksena tarkastelen Tampereella viime eduskuntavaalien edellä tapahtunutta kolmen suurimman puolueen, Vasemmistoliiton, SDP:n ja Kokoomuksen kunnallisjärjestöjen vaalilehtien rahoitusta. Lähtö-

kohtani on, että modernissa yhteiskunnassa talouselämän, puolueiden ja tiedotusvälineiden yhteenkietoutuneet intressit vaikeuttavat analyttisen kritiikin esittämistä yritysten puolerahoituksesta.

Rakennusliikkeiden ja niiden harjoittaman asuntomyyntitoiminnan yhteydet puolueiden vaalilehtien rahoittamiseksi näyttävät kiistattomilta. Tampereella tämän tekee erityisen kiintoisaksi se, että kaikki kaupungin keskustan vanhat teollisuusalueet ovat vapautuneet tai vapautumassa teollisuuskäytöstä asunto- ja liiketoimintaan. Talouselämän erityisintressit näkyvät varsin selvästi Tampellan kanta-alueen kaavoituskiistassa. Käsittelen myös tiedotusvälineiden osuutta tässä yhteyksien verkostossa.

Taloudellisen, poliittisen ja hallinnollisen eliitin yhteydet

Koko ihmiskunnan historia on perustunut pitkälle vastavuoroisuuden sosiaaliselle normille. Tästä sosiaalisen elämisen säännöstä — joissakin yhteiskunnissa välttämättömästä normista — lahjonnan ja korruption on erottanut sen tunnistaminen sopimattomaksi ja paheksuttavaksi. John T. Noonan, Jr:n mukaan 15. vuosisadan

e.a.a Egyptissä oli jo olemassa normi, että tarjoustaan palkkioksi korkealle virkamiehelle oli pidettävä sopimattomana. Noonanin mukaan lahjusten ottajat toimivat valtaapitävinä yhteiskunnissa: sen takia heitä lahjotaankin. Moderneissa yhteiskunnissa tilanne on kuitenkin paljon säikeisempi ja monimutkaisempi kuin muinoin. Modernissa yhteiskunnassa korporaatioihin, erilaisiin organisaatioihin ja yrityksiin, kuuluvilla lahjojilla (corporate bribers) saattaa olla enemmän valtaa kuin virkamiehillä, joita he lahjovat. Muinaisissa yhteiskunnissa virkamiehillä valta ja virka olivat luultavimmin samanaikaisia. (Ks. Noonan Jr. 1984, 23).

Muinaisista yhteiskunnista lähtien *puolueettomuuden ideaali* on yhdistetty virkatoiminnassa määräksi olla ottamatta palkkiota (Noonan Jr. 1984, 10). Mutta sen määrittely ja kontrollointi, mikä on sopimatonta, puolueellista ja epäasiallista, on ollut kautta historian vaikeaa, objektiivisin kriteerein mahdotonta. Modernissa maailmassa puolueet ja niiden johtavat poliitikot ovat nousseet keskeiseksi vaikuttajaryhmäksi. Yllättäen Noonan Jr. (1984, XXIII) pitää poliitikkojen ja syyttäjien ohella vastaanottavaisempina nykyajan korruptiolle journalisteja. Noonan Jr:n lähtökohta tälle väitteelle lienee se, että lehdistö välittää yrityksiltä saatavan puoluerahoituksen kautta vaalimainokset äänestäjille ja toisaalta toimittajat ovat henkilökohtaisia vallankäyttäjiä. Lehdistöllä on siis huomattava taloudellinen intressi ja se on keskeinen vallankäyttävä nykyajan yhteiskunnassa.

Kritiikkini painopiste suomalaista tilannetta analysoitaessa ei ole näin suoraviivainen. Se, miksi meillä journalistit ja poliitikot, muutama yksityistapausta lukuunottamatta, eivät ole olleet kovin kiinnostuneita puolueiden, johtavien virkamiesten ja talouselämän välisistä epäasiallisista suhteista, on johtunut yleisestä käsityksestä, että vain se mikä on laitonta, on myös eettisesti sopimatonta. Ja jos ollaan osoitettu kiinnos-

tusta politiikan pinnan alla esiintyviin ilmiöihin, argumentaatio on ollut hyvin moralistista periaatteella ”ottakaa rosvot kiinni”. Tällöin todelliset informaaliset ja epäasialliset yhteydet ovat peittyneet hyvää tarkoittavan moraalisen paheksunnan alle. Tietysti on myös tapauksia, joissa jokin ulkopuolinen taho, tiedotusvälineen omistaja tai omistajan edustaja on vaikuttanut siihen, mitä julkaistaan. Esimerkiksi *Kansan Lehden* iltapäiväpainos *Ilta-Tampere* kielsi syksyllä 1990 Tampella-yhtiön painostuksesta kriittiseksi tunnettua toimittajaansa tekemästä yhtiötä ja Tampella-sopimusta koskevia juttuja.

Miten puolueiden ja talouselämän väliset suhteet sitten tulisi ymmärtää? David R. Simonin ja D. Stanley Eitzenin mukaan eliittien toiminta on epäeettistä (elite deviance), kun tekoihin, jotka ovat laittomia tai moraalittomia, ovat syöllistyneet ylempien yhteiskuntakerrosten jäsenet. Eliitin toiminnan tavoitteena on tällöin jokin erityisintressi tai henkilökohtainen etu kuten pyrkimys lisätä valtaa, organisaation tuottavuutta tai organisaatioiden toimintaan sisältyvää vaikutusvaltaa esim. korruption ja lahjonnan avulla. Epäeettiseksi tällaisen toiminnan tekee sen vahingollisuus. Vahinko voi olla fyysistä, taloudellista tai moraalista, kun yleisön luottamus vaarantuu. Simon ja Eitzen uskovat eliitin epäeettisten toimien vaikuttavan myös yleisön vieraantumiseen politiikasta. (Simon & Eitzen 1986, 9, 229-230).

Onko yritysten puoluerahoituksella ratkaisevaa roolia Suomessa? Ja jos on niin miten se vaikuttaa? Näistä mekanismeista on hyvin vähän tietoa. Yleinen kuva julkisuudessa on, että raha ratkaisee Yhdysvaltain demokratiassa ja politiikassa (ks. Suominen 1990). Mutta jos aikaisemmin yritykset tukivatkin puolueita ja kansanedustajachokkaita, niin tällä hetkellä ”yritykset ja ammattiyhdistysliike eivät enää ole innostuneita tukemaan heitä” (ks. Pietiläinen 1990). Taloudellisen laman oloissa puolueiden tukirahojen mekanismit eivät ehkä ole niin rasvattuja kuin

aiemmin, mutta mekanismit ovat olemassa ja ne vaikuttavat.

Christer Bengsillä on selvä käsitys asiasta. Hänen mukaansa yleishyödylliseen rakennuttamiseen liittyy kytkentä puolueisiin ja puoluerahoitukseen. Aravavuokra-asuntotuotannon korkea hintataso selittyy hänen mukaansa aidon urakkakilpailun puuttumisen lisäksi niin sanotuilla kynnyserahoilla. (Bengs 1991, 93) Tällaisia konkreettisia korruptiivisia piirteitä esiintyy runsaasti suomalaisessa poliittis-hallinnollisessa järjestelmässä. Esimerkiksi se, että rakennusliikkeiden ja pankkien edustajia on runsaasti julkisen vallan elimissä valvomassa erityisiä intressejään ja toisaalta julkisen vallan ja puolueiden edustajia on näiden yritysten johtoelimissä, on jo korruptiivinen piirre (ks. Isaksson 1990, 41-46 ja 1991, 136-138).

Tällainen intressien yhteenkietoutuminen ilmentää korruptiivista rajapintaa, joka tarkoittaa yksinkertaisesti puolueiden ja julkisen vallan sekä talouselämän organisaatioiden lisääntyntä vuorovaikutusta ja tätä kautta myös kasvaneita korruptiomahdollisuuksia. Larry L. Berg, Harlan Hahn ja John R. Schmidhauser (1976, 27) puhuvat jakopinnasta (interface) taloudellisten resurssien ja poliittisen vallan välillä. Heidän mukaansa tällainen jakopinta on systemisen korruption pääasiallinen lähde Amerikassa ja se ilmenee enimmäkseen vaalikampanjoissa ja epäoikeudenmukaisuuksissa, joita se tuottaa. Bergin & kumpp. mukaan (1976, 13) yritykset ja talouselämä nauttivat poliittisia etuja ja palkkioita. Bergin ja kumpp. keskeinen viesti onkin, että *raha on keskeinen keino muuttaa taloudellinen vaikutusvalta poliittiseksi voimaksi kampanjarahoituksen kautta*. Tällaisen poliittisen järjestelmän piirteet ovat entistä selvemmin esillä suomalaisissakin vaaleissa, joissa politiikan henkilöistymisen vuoksi on välttämätöntä käyttää tiedotusvälineitä myönteisen julkisuuden saamiseksi ehdokkaille ja heidän puolueilleen (ks.

Koski, 1986, 56). Tämä taas merkitsee lisärahoitusta tiedotusvälineille.

Mitä tällainen ”painotetun äänestämisen” järjestelmä (the system of ”weighted voting”) merkitsee, jossa rahalla näyttää olevan ensisijainen paino? Onko se moraalitonta ja paheksuttavaa? Ehkä se on suomalaisessa yhteiskunnassa jotain uutta, mutta Yhdysvalloissa se on ollut yksi ”amerikkalaisen unelman” toteuttamistapa.¹ Poliitikon kampanjarahasto tai ylipäänsä oleminen taloudellisen eliitin mukana on paljon tärkeämpää kuin suora lahjuksen ottaminen. Tällainen yhtiöoveruus toimii keskeisenä mekanismina ”vastavuoroisen hyödyn yhteiskunnassa” (”the mutual benefit society”). Viranhaltijoiden, poliitikkojen ja yritysten läheiset suhteet kannustavat suosionosoitusten vaihtoon, joka tuo mukanaan välillisiä paineita ja kampanjatukimaksuja. (ks. Berg & kumpp. 1976, 88-107).

Yritysten puoluerahoituksen vaikutukset ovat välillisiä. Vastavuoroisuus perustuu yhteistyöhön, kiitollisuudenvelkaan ja jaettuihin arvostuksiin, ei niinkään vastikkeellisuuteen. Johtavat virkamiehet ja poliitikot ovat kytkeytyneet elimellisesti yritysten hallintoelinten jäsenyyksien kautta talouselämän ”kehitystoimintaan” (ks. Laitinen 1989, 56-70 ja 123-161 ja Hämeen lääninoikeuden 1. jaoston päätös 16.11.1990 PNo 915/I. DNo:V 3349/204 89 140 LOA05 sekä Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen päätös 25.4.1991 N:o 1358). Hämeen lääninoikeus ja Eduskunnan apulaisoikeusasiamies ovat juuri mainituissa päätöksissään kiinnittäneet huomiota kuntien ja rakennusyhtiöiden yhteistyössä syntyneisiin intressikonflikteihin (ks. myös Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian tiedote 25.4.1991 ”Avoin tiedotus poistaa epäluuloja kunnallishallinnossa). Tällaiset yhteydet vaarantavat poliitikoilta ja virkamiehiltä edellytettävän riippumattomuuden ja rehellisyyden.

Kampanjarahoitus osa poliittista korruptiota

Poliittiseen korruptioon liittyvässä kirjallisuudessa on keskusteltu paljon siitä, mikä on korruptiota. George C.S. Benson pitää poliittisena korruptiona toimintaa, jossa vaikutusvaltaa käytetään henkilökohtaisiin tai poliittisiin tarkoituksiin laittomasti tai epäeettisesti (Simon & Eitzen 1986, 169). Simonin & Eitzenin mukaan korruptiota ilmenee, kun toteutuu toinen kahdesta päämäärästä: materiaallinen tavoite tai valta. Näin laaja määrittely johtaisi kuitenkin käsitteelliseen mahdottomuuteen.

Poliittisessa korruptiossa on kyse erityisintressien epäasiallisesta tavoittelusta. Tapani Turkan mukaan yhteiskunnan *järjestäytymis- ja toimintaperiaatteena korruptio liittyy kaikkeen yhteiskunnalliseen*, niihin kanssakäymisen muotoihin, joille on leimallista yksityinen etu. Mutta kaikki erityisten intressien tavoittelu ei ole kuitenkaan korruptiota, vaan sitä on nimenomaan *epäasiallinen vaikuttaminen poliittiseen vallankäyttöön*. (Ks. Turkka 1985, 11-12). Minkälaiset erityisintressit ovat sitten epäasiallisia? Mitään universaalialia normia tai kriteeriä ei voida asettaa, mutta lähtökohtani on, että julkinen asema sisältää erilaisia velvollisuuksia ja edellytyksiä kuten julkisen edun toteuttamisen. Toiminta, joka rikoo tai vaarantaa näiden velvollisuuksien ja edellytysten täyttämisen, on luonteeltaan epäasiallista. Konkreettisen yhteiskuntatutkimuksen tehtävä on määrittää tapaus tapaukselta perustellut kriteerit.

Tässä artikkelissa on mahdotonta käydä läpi koko poliittisen korruption kenttää, siksi keskityn vaalirahoitukseen. Paavo Uusitalo on kiinnittänyt huomiota juuri erityisintresseihin, mm. tarpeeseen puoluekoneistojen toiminnan rahoittamiseksi (Uusitalo 1990, 300).

Yritysten puoluerahoitusta, jolla turvataan erityisetuja, voi kutsua strategiseksi korruptioksi tai

Jack Newfieldin ja Paul Du Brulin käsittein lailliseksi lahjonnaksi (legal graft) (ks. Simon & Eitzen 1986, 182). Tällaista toimintaa esiintyy runsaasti niin Yhdysvalloissa kuin Suomessakin esim. kaupunkisuunnittelun ja maankäytön aluella (ks. Simon & Eitzen 1986, 174-182 ja Bengs 1991). Tällöin puolueet toimivat ”maksun ottajina” (price takers”) (Rose-Ackerman 1978, 45). Yritysten maksama puoluerahoitus ei ole Suomessa laitonta. Sen epäeettisyydestä olisi kuitenkin keskusteltava nykyistä syvällisemmin, sillä se johtaa puolueet kiittolisuudenvelkaan tai tuo ehkä tiedostamatta esiin puolueen toimintaa tukeneen yrityksen intressejä.

Susan Rose-Ackermanin mukaan korruptiivisella järjestelmällä on myös eriarvoistava vaikutus. Tällöin *vahvat poliittiset puolueet kykenevät perimään palveluistaan korkean hinnan*, ts. niillä saattaa olla huomattava markkinavoima, jolloin hyvin toimeentulevat yritykset ja ryhmät toimivat kiintäessä yhteydessä puolueen organisaatioiden, lehtien ja toimitsijoiden kanssa. Ne tukevat puolueen kampanjoita rahallisesti tai tukemalla erityisesti niitä päättäjiä, jotka kontrolloivat esityslistaa. (ks. Rose-Ackerman 1978, 45-49). Siis kampanjatuen myöntäminen on keino parantaa omia kilpailuasemia ja tähän pystyvät vain ne, joilla on varaa.

Edustuksellinen demokratia onkin olennainen kohde korruption vaikutuksille eikä vähiten vaalikampanjoiden kaupallistumisen myötä. Robert C. Brooksien mielestä edustuksellisen demokratian korruptioalttius johtuu suurista kansainvälisistä velvollisuuksista, lisääntyvistä hallinnon velvollisuuksista, rikkauten valtavasta epätasaisesta jakautumisesta ja sisäisestä aineellisuuden korostamisesta (Brooks 1970, 60). Korruptiiviset piirteet, poliittisten virkojen sekä varojen jakaminen intressiryhmille sekä aineellisesti ymmärretty kulttuuri, joka arvostaa kaiken taloudellisen hyödyn kannalta, myötävaikuttavat poliittis-hallinnollista järjestelmää rapauttavan poliit-

tisen kulttuurin syntymiseen (ks. Senturia 1951, 451-452). Tällaiset piirteet ovat näkyviä suomalaisessa poliittisessa kulttuurissa.

Jatkossa tarkastelen konkreettista esimerkitapausta, jonka avulla pyrin havainnollistamaan tähän asti yleisellä tasolla esittämiäni vihjeitä ja havaintoja. Kohteena on Tampere sekä Tampellan kanta-alueesta tehdyn kaavoitus sopimuksen innoittamana kerätty pieni aineisto rakennusliikkeiden ja niiden rahoittajapankkien asunomainosten osuudesta kolmen suurimman tamperelaisen puolueen, Kokoomuksen, SDP:n ja Vasemmistoliiton vaalilehdissä.

Tampere ja puolerahoitus

Tampereen kaupungin hallintoa on kritisoitu epädemokraattisista menettelytavoista (ks. esim. Saari 1991 ja Isaksson & Virkkala 1991). Tiedottaminen ja julkisuus eivät ole toimineet. Asioita on valmisteltu ja sovittu pienessä piirissä ennen kuin edustuksellisesti valitut luottamushenkilöt — puhumattakaan tavallisista kuntalaisista — ovat päässeet sanomaan sanansa. Näinhän kävi mm. Tampellan kanta-alueen kaavoitus sopimuksesta päätettäessä. Sopimus kumottiin Hämeen lääninoikeudessa mm. kiinteistöpäällikön ja entisen apulaiskaupunginjohtajan esteellisyyksien johdosta nimenomaan rakennusliikkeisiin liittyvien yhteyksien vuoksi (Hämeen lääninoikeuden I jaoston päätös 16.11.1990. PNo 915/I).

Tampellan kanta-alueeseen liittyvät tapahtumat ja kirjoittelu (ks. esim. Uusitalo 1990 ja Isaksson 1991) osoittavat, että teollisuuden, rakennusliikkeiden ja pankkien erityisintresseillä on vahva paino tamperelaisessa kunnallispolitiikassa. Paavo Uusitalo on asettanut kiperiä kysymyksiä eräässä artikkelissaan (1990, 298-299):

”Valtuusto päättää kaavoittaa 420 000 kerrosneliometriä uutta rakennus alaa kaupungissaan teollisuutta harjoittavan yksityisen maanomistajan maalle.

Kaupungin olisi ollut mahdollista myös lunastaa kyseiset maat niiden senhetkisen käytön mukaisesta arvosta ja pitää omistuksessaan kaavoittamansa rakennusoikeus. Kaupunki olisi voinut myös jättää kaavaa tarkastaessaan rakennusoikeuden entiselleen ja kaavoittaa lisärakennusoikeutta muualle, kaupungin omistuksessa jo olevalle tai kaupungille hankittavalle raakamaalle. Tässäkin tapauksessa kaavoituksessa syntyvä rakennusoikeusarvo olisi jäänyt kunnan omistukseen, koska rakentaminen ja uusien asuntojen kysyntä olisivat ohjautuneet kunnan omistamalle maalle...

Miksi erilaisia poliittisia mielipidesuuntia edustava kunnallisvaltuusto luopuu varsin suurella enemmistöllä julkisyhteisölle saatavissa olevasta mittavasta taloudellisesta edusta, jättää sille laissa annetut maanlunastusmahdollisuudet käyttämättä ja kaavoittaa uuden rakennusoikeuden yksityiselle maanomistajalle? Miksi kunnallisvaltuutetut tekevät päätöksen, jossa yleinen etu saa väistyä erityisintressin tieltä? Eikä kunta tehnyt näin suinkaan ensi kertaa... Niin ei tapahdu ainoastaan esimerkkipuolueessamme, vaan myös lukuisissa muissa maamme kunnissa.”

Uusitalo vastaa mielestäni oikein, että henkilökohtaisella korruptiolla kaupunginvaltuutettujen yleisen edun vastaista päätöstä ei voida selittää. Uusitalon mukaan vastausta on etsittävä vahvoista erityisintresseistä. Näiden vahva asema perustuu ennen muuta vallankäytön pysyviin kulttuurisiin rakenteisiin. (Uusitalo 1990, 300-303). On syytä mahdollisimman selvästi erottaa korruption ja lahjonnan käsitteet. Hollantilaisen H. A. Braszin mukaan korruptio ansaitsee paikan vallan sosiologiassa. Se voidaan ymmärtää hyvin laajasti *vallan turmeltumisena* (a perversion of power). (Brasz 1970, 243). Tällöin laaja merkitys korostaa korruption ja korruptiivisten piirteiden epäasiallista ja salaista luonnetta. Tampella-sopimukseenhan liittyi runsaasti puutteita tiedottamisessa.

Tampella-sopimuksen valmisteluissa erityisintressit ilmenivät paikallisten *rakennusliikkeiden asiantuntijoiden, virkamiesten ja rakennusasiiantuntijoiden muodostaman ryhmän toiminnassa. Tämä ryhmähän valmisteli Tampella-*

lan kanta-alueen uudelleenkäyttöä Wienin matkalla mutta myös laajemminkin (ks. Tampereen kaupungin henkilöstöjaoston pöytäkirja 23.5. 1988, 475 §). Täsmennän vielä käsitystäni väärinkäsitysten välttämiseksi. Julkisen edun syrjäyttäminen erityisintressien tavoittelemiseksi epäasiallisella tavalla poikkeamalla julkisen aseman velvollisuuksista on ollut ehkä yksi selvimmistä korruptiivisista piirteistä tamperelaisessa päätöksenteossa (ks. esim. Nye 1970, 566-567 ja Rogow & Lasswell 1970, 54). Kuinka erityisintressien vastavuoroisuus sitten toteutuu?

Rakennusliikkeet pyrkivät varmistamaan itselleen mahdollisimman suuren markkinaosuuden rakennusurakoista. Tällöin hyvät yhteydet ja suhteet poliittisiin päätöksentekijöihin ja johtaviin virkamiehiin ovat välttämättömiä. Puolueiden kunnallisjärjestöt, niiden edustajat kunnallisissa elimissä ja virkamiehet voivat vaikuttaa siihen, miten rakennusoikeuksia, urakoita tai tonttimaita jaetaan eri rakennusyritysten kesken. Tärkeää on, että yritys ei joudu kielteiseen valoon. Puolueiden kunnallisjärjestöt toimivat tavallaan ”maksun ottajina” yhteiskunnallisista palveluistaan ja kaavoitusmonopolinsa käytöstä. Maksun välittäjänä toimii kunnallisjärjestön lehti, mutta myös osittain ”maksuja” ohjataan puolueiden paikallislehdille.

Vaalilehtien liikemainokset

Taulukko 1 kuvaa Tampereen kolmen suurimman puolueen, Vasemmistoliiton, SDP:n ja Kokoomuksen, kaikkiaan kuudessa vaalilehdessä ennen eduskuntavaaleja 17.3.1991 esiintyneiden liikemainosten lukumäärää, palstamillimetri-määrää ja rahallisen tuoton osuutta. Taulukossa on esitetty myös rakennusliike- ja asunomainosten suhteelliset osuudet.

Ennen kuin yksityiskohtaisemmin erittelen taulukkoa, on syytä mainita eräästä ongelmasta, jonka kohtasin pyytäessäni puolueiden kunnal-

lisjärjestöiltä käyttöni ns. mediakortin, josta käy ilmi palstamillimetrin hinta. Kokoomuksen kunnallisjärjestö oli ainoa, joka kieltäytyi kahden kuukauden viivyttelyn jälkeen luovuttamasta kyseisiä tietoja. Perusteluinaan kunnallisjärjestön sihteeri ja NykyTampere-lehden toimitussihteeri ilmoitti, että koska tutkimuksen tuloksista ei ole hyötyä puolueelle, hän ei anna mediakorttia käyttöni.

Tämän takia ja siksin, että Vasemmisto liikkeellä -lehti laskutti 1 mk/pmm lisämaksua käsittelemättömästä ilmoitusmateriaalista ja Sosialidemokraattinen Tampere -lehti teki viimeisen lehden aiotun 5-palstaisen sijasta 6-palstaise- na, rahallisen tuoton kohdalla saattaa esiintyä pieniä epätarkkuuksia, mutta luvut ovat varmasti suuntaa antavia suhteelliselle vertailulle.

Kokoomuksen halu pimittää tieto palstamillimetrihinnasta johtunee siitä, että NykyTampereessa oli tutkittavana ajankohtana ylivoimaisesti eniten liikemainoksia verrattuna muiden puolueiden vaalilehtiin, erityisesti pankkien ja rakennusliikkeiden mainoksia. Tämä vahvistanee käsitystä puolueen kiinteistä yhteyksistä elinkeinoelämään ja siten se on ongelmallinen puolueelle, joka pyrkii esiintymään modernina palkan- saajain puolueena.

Lehdet jaettiin kattavasti kaikkiin kotitalouksiin. Lehtien palstamillimetrihinnat olivat:

<i>Vasemmisto liikkeellä (Vas.)</i>		
	m-vaik.	2-väri
Etusivu	9,80	10,80
ET.,ts.,tj	8,00	9,00
Takasivu	8,60	9,60
<i>Sosialidemokraattinen Tampere (Sdp)</i>		
Etu- ja takasivu	7 mk/pmm	
Sisäsivut	6 mk/pmm	
<i>NykyTampere (Kok)</i>		
Arvio	10 mk/pmm	

Vaalilehtien pmm-hinnoissa silmiinpistävää on Sosialidemokraattinen Tampere -lehden muita matalammat ilmoitushinnat. Aineisto tekke on-

Taulukko 1: Vasemmistoliiton, Sosialidemokraattien ja Kokoomuksen kunnallisjärjestöjen vaalilehtien liikemainonta kansanedustajain vaaleja 17.3.1991 edeltävältä ajalta.

Puolue Mainoksia	Vasemmisto liikkeellä ¹ (Vasl)	Sosialidemok- raattinen Tampere	NykyTampere (Kok)
liikemainoksia	53	38	55
joista rakennus- ja asuntomainosten osuus	21	18	18
%-osuus	39,6 %	47,4 %	32,7 %
palstamillimetriä	13 940	12 965	38 655
joista rakennus- ja asuntomainosten osuus	6 190	8 015	19 260
%-osuus	44,4 %	61,8 %	49,8 %
rahallinen tuotto (mk)	110 941	82 365	386 550 ²
josta rakennus- ja asuntomainosten osuus	52 565	51 840	192 600 ²
%-osuus	47,4 %	62,9 %	49,8 % ²

¹ Aineisto sisältää 2 kunnallisjärjestöjen lehteä kultakin kolmelta puolueelta kansanedustajainvaaleja 17.3.1991 edeltävältä ajalta.

²Arvioitu 10 mk:n palstamillimetrihinnan mukaan, koska kokoomuksen Tampereen kunnallisjärjestö kieltäytyi luovuttamasta tietoa palstamillimetrihinnasta.

gelmalliseksi väitteen, että yritykset eivät rahoitaisi enää puolueita. Kaikkien kolmen puolueen vaalilehdissä oli yhteensä 146 liikemainosta, joka tekee keskimäärin 24,3 lehteä kohti. Erot tulevat näkyviin lähinnä mainosten koon, sijoittelupaikan ja monivärisyyden perusteella. Lähes kaikki rakennusliikkeiden ja rahoittajapankin rakennus- ja asunomainokset NykyTampereessa olivat kaksivärimainoksia ja puolen, jopa sivunkin kokoisia.

Kokoomuksella (55) ja Vasemmistoliitolla (53) oli lukumääräisesti melkein yhtä paljon liikemainoksia. Vasemmistoliiton osuus kaikista liikemainoksista oli yllättävän suuri, sillä yleensä ajatellaan että yritykset eivät juurikaan tue laitavasemmistoa. Kokoomuksen NykyTampereen palstamillimetrimäärä ja rahallinen tuotto ovat kuitenkin reippaasti yli kaksinkertaiset suhteessa Vasemmistoliiton Vasemmisto liikkeellä-lehtiin. Palstamillimetrimäärät ja rahallinen tuotto olivat yllättävän suuret. Rakennus- ja asunomainosten osuus liikemainosten pmm-määristä ja rahallisesta tuotosta kertoo karua kieltä: puolueiden vaalitikurahastus keskittyy rakennus- ja asunobisnekseen. Vasemmisto liikkeellä -lehden rakennus- ja asunomainosten osuus liikemainosten rahallisesta tuotosta oli 47,4 %, Sosialidemokraattinen Tampere -lehden osuus n. 63 % ja NykyTampere -lehden osuus n. 50 %. Tulokset ovat samansuuntaisia kuin Ahti Laitisen saama tutkimustulos hänen kartoittaessaan etuuksien tarjoajia virkamiehille. Laitisen mukaan rakennusalan yritykset tarjosivat etuuksia virkamiehille muita useimmin (1989, 86).

Puoluerahoituksen kärjessä Tampereella ovat Asunto Ahti, Haka-rakentajat, Puolimatka, Tampereen Haka, YIT-Yhtymä ja Tasa Oy, kaikki tunnettuja rakennusliikkeitä. Mainoskumppanina asunomainoksissa on usein rahoittajapankki. Arvioni mukaan Kokoomuksen kahden NykyTampere -lehden liikemainosten rahallinen tuotto on lähes 400 000 markassa, josta

rakennus- ja asunomainosten osuus on lähes 200 000 markkaa. Vasemmistopuolueiden osuus ylsi noin neljäsosaan Kokoomukselle ohjatusta tuesta. Sosialidemokraattinen Tampere -lehden alhainen rahallinen tuotto johtuu alhaisesta pmm-hinnasta ja heikosti organisoidusta mainoshankinnasta, mutta vastaavasti rakennus- ja asunomainosten suhteelliset osuudet ovat kaikkein suurimmat. Vaalilehtien liikemainokset ovat luonteeltaan puhtaasti tukimainoksia, sillä tuskin äänestäjät lukevat niitä ostaakseen mainostajien tuotteita.

Puolueiden toiminnan rahoituksen kannalta summia ei voida vähätellä. Yritysten näin puolueille niiden vaalilehtien kautta ohjaamalla rahoilla puolueiden kunnallisjärjestöt pystyvät rahoittamaan vaalikampanjoitaan. Tämä on tärkeää puolueille tilanteessa, jossa myönteisellä julkisuudella on entistä tärkeämpi rooli mielikuvia luotaessa. Tutkimusaineisto näyttäisi tukevan vihjeitä ”strategisesta korruptiosta”, ”vastavuoroisen hyödyn yhteiskunnasta” ja siitä, että puolueet toimivat ”maksun ottajina”. Mitä vahvempia ja halukkaampia puolueet ovat yhteistyöhön ja mitä enemmän niillä on markkinavoimaa, sitä suosiollisempia yritykset ovat rahoittamaan strategisissa tilanteissa puolueiden toimintaa. Tällainen strateginen tilanne on Tampereella, jossa huomattavia määriä teollisuuskäyttöön varattua rakennusoikeutta vapautuu lähivuosina liike- ja asuntokäyttöön.

Muilla kuin jaetuilla arvostuksilla ja vastavuoroisuudella ei voida selittää sitä vaivattomuutta, jolla kaupungin virkamiesjohto, kolmen suurimman valtuustoryhmän johto ja maan omistaja, Oy Tampella Ab, löysivät ”yhteisen strategian” alueen uudelleen käyttämiseksi. Yrityksen erityisintressit otettiin huomioon välittömästi.

Mikä on lehdistön osuus?

Kun talouselämä rahoittaa puolueiden ja niiden

lehtien toimintaa, on ymmärrettävää että tiukkaa ja analyttistä kritiikkiä puolueiden ja yritysten välisistä yhteyksistä ei esiinny näissä lehdissä. ”Kenen leipää syöt, sen lauluja laulat” on edelleenkin ajankohtainen. Mieliptidelehtiä lukuunottamatta ajatus länsimaisen lehdistön vapaudesta tuntuukin samanlaiselta myytiltä kuin iskulause sosialismin paremmuudesta. Yhteydet puolueiden lehtien (vaalilehtien) ja mainostajien välillä voivat olla niin kiinteitä, että kritiikki suodattuu, jos sitä haluttaisiin esittää. Yritysten vaalituen vaikutus lehden journalistiseen linjaan ei ole kuitenkaan yksiselitteistä. Vaikutusyhteys on enemmänkin alitajuntainen ja tiedostamaton kuin kausaalinen.

Esitin alussa perusväittämän, että puoluerahoitus tapahtuu Suomessa hyvin pitkälle vaalilehtien tukimainostamisen kautta. Edellä esitetty tukee väittämäni ainakin siltä osin kuin on kyse talouselämän ja puolueiden välisistä suhteista. Entä tamperelainen lehdistö ja toimittajakunta? Kritiikin suodattumiseen voi olla monia syitä.

Tampella-sopimuksesta käydyssä tiedotussohdassa painostettiin kaikkia paikallisia sanomalehtiä, niin Aamulehteä, Kansan Lehteä kuin Hämeen Yhteistyötä. Pääosiltaan tiedotusvälineiden ja toimittajien julkisuudessa esittämä kritiikki tamperelaista kunnallispoliittista päätöksentekoa kohtaan onkin muutamia poikkeuksia lukuunottamatta ollut löysää, hyvää tarkoittavaa mutta hampaatonta. Esitetty kritiikki on pitkälle perustunut individualistisiin, yksilöllisiin perusteisiin. Kritiikki ei ole perustunut sellaisille yhteiskunnallisille tekijöille ja yhteyksille, jotka olisivat osoittaneet vallankäytön luonteen, kunnallisen ja talouselämän eliitin systeemiset yhteydet (ks. Caiden & Caiden 1977 ja Berg & Kump. 1976, 3). Havainnollistan kritiikkiäni esimerkillä.

Viime eduskuntavaalien alla Aamulehti (Saari 1991) julkaisi koko sivun jutun otsikolla: ”Kolme naisvaltuutettua puhuu avoimesti kunnallis-

politiikan mafiasta. Tampereella on sovittu, vai onko?” Naisvaltuutettujen kritiikin kohde on vallan keskittyminen kunnallispolitiikassa mafialle. Ongelmaksi osoittautuu se, että luottamusmiespaikat jaetaan keskenään, kavereille tai tukijoille ’palkkioina’. Kritiikin ydin paljastuu erään naisvaltuutetun kannasta ”paikan vienti oli mielestäni silkkaa hengenmiehen ahneutta”. Kyse ei ole kuitenkaan haastateltavien mielestä vastakkainasettelusta mies-nainen. Lähes jokainen valtuutettu, joka ”ei ole perässähiittäjä, joutuu jossain vaiheessa menemään lihamyllyn läpi”. Suurimmaksi huolenaiheeksi osoittautuukin ”kyvykkäiden ehdokkaiden saaminen listoille”. Sympatiani herättää vihdoin ajatus siitä, että jos asioita käsiteltäisiin avoimesti, ei tarvittaisi enää saunakokouksia ja muita, joissa ’asiat on sovittu’. Mutta jälleen palataan raadolliselle tasolle: ”Tampereella on myös tietynlainen mustanmakaran valta, kun kaupunginhallituksen puheenjohtaja pakinoi Kansan Lehdessä tämän nimimerkin alla”.

Ja mitä vastaavat ”vallanpitäjät”? Valtuuston ja kaupunginhallituksen puheenjohtajien mielestä ”valta ei ole keskittynyt normaalia enemmän” ja ”jos ei ole kannatusta tai ei ole onnistunut tehtävässään, ei ole valtaakaan”. Jutun kuvitus sopii hyvin jutun logiikkaan, sillä kahden osapuolen, valtaa vaille jääneiden naisvaltuutettujen ja vallan kahvassa olevien miesvaltuutettujen kuvat vielä korostavat kritiikin näennäistä viestiä: ”kunnallispolitiikan valtikassa on näkyvämmiin kiinni kuusi miestä jo valta-asemansaakin perusteella”.

Missään vaiheessa toimittaja ei kysy, miksi järjestelmä on sellainen kuin se on ja kenen ehdoilla päätöksiä tehdään. Jutun perustavaa laatua oleva heikkous on siinä, että se pyrki kääntämään huomion *institutionaalisista* puutteista inhimillisiksi puutteiksi. Toimittajan kritiikin kohde on väärille yksilöille jaetuissa suosiosoituksissa ja ongelmien henkilölistami-

sessä. Tietyissä mielessä tämä kyllä sopii politiikan luonteen muuttumiseen. Lehdistö ja toimittajat pitävät yllä myyttiä yksilöllisestä politiikasta, ”kummisedistä”, jotka käyttävät valtaa. Yksilöllisin perustein esitetty ja hyvää tarkoittava kritiikki kääntyy helposti vastakkaiseksi. Se tekee vallan kahvassa olevasta poliitikosta entistä tunnetumman ja päämäärä on saavutettu.

Onko ongelma sitten väärissä vallanpitäjissä vai systeemisissä tekijöissä? Havainnollistan kysymystä Watergate-skandaalia koskevalla keskustelulla. Watergaten puutteellisuuksien henkiloiminen yhteen mieheen, Richard Nixonin tai yhteen hallintoon oli huomattava yksinkertaisuus. Selityksen taakan sijoittaminen yhteen syyhyn laiminlöi perusteelliset *institutionaaliset tekijät*, jotka mahdollistivat vallan väärinkäyttämiset, joihin Nixon syyllistyi. (Berg & kumpp. 1976, 73). Minusta tuntuu, että tamperelaisessa julkisuudessa kunnallispolitiikan arvioinnissa on samanlainen ongelma. Tiedotusvälineissä esitetty kritiikki on pinnallista. Se ei ole kyennyt tai halunnut löytää niitä institutionaalisia yhteyksiä, joita esim. yritysten puoluerahoituksen ja eräiden kaavoitusratkaisujen välillä selvästi on.

Watergate-utisia koskevat havainnot sopivat mielestäni hyvin Tampellan kanta-alueesta käytyyn julkiseen keskusteluun. Toimittajat tunsivat mielenkiintoa Watergate-utisiin, mutta olivat *sekä koulutuksensa että kokemuksensa puolesta valmistautumattomia kyetäkseen käsittelemään* syvällisesti poliittisten instituutioiden, hallinnon ja talouselämän keskinäisyhteyksiä. Mutta valmius ja kyky tulkita uusia löydöksiä ei ole kovin hyvä myöskään poliitikkojen eikä yhteiskuntatieteilijöiden keskuudessa. (Ks. Berg & kumpp. 1976, 75). Valmistautumattomuuteen poliittisen ja taloudellisen eliitin toiminnan analyttisessä ja kriittisessä arvioinnissa voi olla useita syitä, mutta keskeisin lienee suomalaisen ”tunkion tonkimisen” (”muckraking”) perinteen ohuus.

Harvassa on niitä, jotka panevat itsensä peliin (ks. Smith & Zekman 1979, Bernstein & Woodward, Lehtola & Paksula 1984 ja Taivalsaari 1988). Useimpaa toimittajaa kiinnostaa helppo elämä ja turvallisesti juokseva palkka.

Viitteet

1. Bergin & kumpp. mukaan (1976, 19) 1800-luvun lopussa poliittisen etiikan taso oli niin alhaalla, että rautateiden johtaja Collis P. Huntington julisti avoimesti virkamiestensä lahjonnan sanomalla: if you have to pay more to have the right thing done, it is only just and fair to do it.”

Kirjallisuus

- BENGS, Christer. Asuntotuotanto spekulatiion kohteena. Teoksessa: TAIVALSAARI, Eero (toim.). Näennäinen demokratia, s. 86-127. Jyväskylä, Art house, 1991.
- BERG, Larry L & HAHN, Harlan & SCHMIDHAUSER, John R. Corruption in the American Political System. Published in the United States of America and in Canada, General Learning Press, 1976.
- BERNSTEIN Carl & WOODWARD, Bob. All The Presidents Men. Canada, A Warner Communications Company, 1974.
- BRASZ, H.A. Administrative Corruption in Theory and Dutch Practice. Teoksessa: HEIDENHEIMER, Arnold, J. (ed.). Political Corruption. Readings in Comparative Analysis, p. 243-248. United States of America, 1970.
- BROOKS, Robert C. The Nature of Political Corruption. Teoksessa: HEIDENHEIMER, Arnold, J. (ed.). Political Corruption. Readings in Comparative Analysis, p. 56-61. United States of America, 1970.
- CAIDEN, Gerald E. & CAIDEN, Naomi J. Administrative Corruption. Administration Review, Vol. 37, N:o 3, May-June 1977, p. 301-309.
- EDUSKUNNAN apulaisoikeusasiamiehen päätös 25.4.1991 N:o 1358.
- EDUSKUNNAN oikeusasiamiehen kanslian tiedote 25.4.1991.
- HÄMEEN lääninoikeuden 1. jaoston päätös 16.11.1990 PNo 915/I.DNo:V 3349/204 89 140 LOA05.
- ISAKSSON, Paavo. Korruptio ja lahjuksen vastaanottaminen oikeussosiologian kannalta. Julkaisematon so-

- siologian pro gradu-tutkielma, Tampereen yliopisto, 1990.
- ISAKSSON, Paavo. Tampella-sopimus huonon hallinnon ja korruption rajamailla. Teoksessa: ISAKSSON, Paavo & VIRKKALA, Seija (toim.). Tampereen keskustan muutos ja Tampella, s. 133-142. Tampere, Tampereen yliopiston ylioppilaskunta ja Tampella-liike, 1991.
- ISAKSSON, Paavo & VIRKKALA, Seija (toim.). Tampereen keskustan muutos ja Tampella. Tampere, Tampereen yliopiston ylioppilaskunta ja Tampella-liike, 1991.
- KOSKI, Markku. Sorsa-diagnoosi. Helsinki, Odessa, 1986.
- LAITINEN, Ahti. Organisaatioiden laitton ja epäeettinen toiminta. Teoksessa: KIVINEN, Osmo (toim.). Muutoksen pysyvyys: sosiologisia näkökulmia yhteiskuntaan, s. 303-356. Turku, Turun yliopiston julkaisusarja, sarja C:83, 1990.
- LAITINEN, Ahti. Vallan rikokset. Jyväskylä, Lakimiesliiton kustannus, 1989.
- LEHTOLA, Markku & PAKSULA, Kauko. Jäävuoren huippu. Raportti talousrikoksista. Juva, WSOY, 1984.
- NOONAN, John T. Jr. Bribes. New York, MacMillan Publishing Company, 1984.
- NYE, J.S. Corruption and Political Development. A Cost-Benefit Analysis. Teoksessa: HEIDENHEIMER, Arnold J. (ed.). Political Corruption. Readings in Comparative Analysis, p. 564-578. United States of America, 1970.
- NYKYTAMPERE. Kokouksen Tampereen Kunnallisjärjestö ry, N:o 1 tammikuu 1991 ja N:o 2 maaliskuu 1991.
- PIETILÄINEN, Tuomo. Vaalipelin maksaja saa paikan. Helsingin Sanomat, 21.10.1990.
- ROGOW, Arnold A. & LASSWELL, H.D. The Definition of Corruption. Teoksessa: HEIDENHEIMER, Arnold J. (ed.). Political Corruption. Readings in Comparative Analysis, p. 54-55. United States of America.
- ROSE-ACKERMAN, Susan. Corruption. A Study in Political Economy. London, Academic Press, 1978.
- SAARI, Helena. Tampereella on sovittu, vai onko? Aamulehti 10.2.1991.
- SENTURIA, Joseph J. Corruption, political, general. Teoksessa: Encyclopaedia of the Social Sciences (ed. Edwin R.A. Seligman & Alvin Johnson), Volume four, p. 448-452. The MacMillan Company, 1931, reprinted 1951 in the United States of America.
- SIMON, David R. & EITZEN, Stanley D. Elite Deviance. Boston—London—Sydney—Toronto, Allyn and Bacon Inc., 1986.
- SMITH, Zay N. & ZEKMAN, Pamela. Mirage. New York, Random House, 1979.
- SOSIALIDEMOKRAATTINEN Tampere. Tampereen sos.dem. kunnallisjärjestö, N:o 2/1990 ja N:o 1/1990.
- SUOMINEN, Pentti. Raha ratkaisee Yhdysvaltain demokratiassa. Helsingin Sanomat 30.11.1990.
- TAMPEREEN kaupungin henkilöstöjaoston pöytäkirja 23.5.1988, 475 §.
- TURKKA, Tapani. Korruptiosta. Julkisoikeuden julkaisematon sivulaudaturtutkielma, Tampereen yliopisto 1985.
- UUSITALO, Paavo. Yleinen etu, erityisintressit ja suomalainen vallankäyttö. Teoksessa: RIIHINEN, Olavi (toim.). Suomi 2017, s. 289-310. Jyväskylä, Gummerus, 1990.
- VASEMMISTO liikkeellä. Vasemmistoliiton Tampereen Kunnallisjärjestö ry, N:o 1/1990 ja N:o 1/1991.